

Kilátástalanság?

A fiatalok legégetőbb problémái¹

Egy-két nemzedékkel ezelőtt még az ifjúsági életszakaszt a későbbi éveket meghatározó, többnyire lezárult életesemények (párvalasztás, családalapítás, tanulmányok, foglalkozás) periódusának tekinthettük. Mára azonban ezt a korszakot sokkal inkább a bizonytalanság, az elköteleződés hiánya, a tradíciók oldódása jellemzi: a fiatalok kevésbé és később kötnek házasságot, vállalnak gyermekeket, bizonytalanok a továbbtanulással, a munkával, a „menni vagy maradni” kérdésével kapcsolatban, bizonytalanok értékválasztásukban és a jövőjükben.

Amióta ifjúságkutatások vannak, ilyen vagy olyan módon rendre rákérdeznek az ifjúsági problémákra, ugyanakkor ezen adatok összevethetősége erősen korlátozott. Az alábbi elemzésben emiatt azt igyekszünk megvizsgálni, hogy a magyar ifjúságkutatások alapján az elmúlt másfél évtizedben mik voltak a fiatalok által említett legégetőbb problémák, azok hogyan változtak az idők során, illetve igyekszünk jellegzetességeket felmutatni a lakóhely, az életkor, az iskolázottság és – mint később kiderül az egyik legérdekesebb – a migrációs potenciál között.

A rendszerváltozás utáni nagymintás kvantitatív ifjúságkutatás gondolata az ezredforduló környékétől eredeztethető, megvalósulása eddig négyévente (2000, 2004, 2008, 2012)² 8000 fős reprezentatív mintán, kérdőíves lekérdezéssel történt.³ Eddig a pedagógiai térben vagy kvalitatív kutatások, etnográfiai leírások, pedagógiai szociográfiák jelentek meg (csak kiragadott példaképp: Lóránd, 1976; Gécz, 2015; Farkas, 1994; Nemes, 1984; Szapu, 2002; Mészáros, 2003, de akár visszanyúlva: Karácsony, 1943; Karácsony, 1999), amelyek bár sokszor lehetnek revelatív erejűek, nem helyettesíthetik a kvantitatív alapú adatgyűjtést; vagy elsősorban a fiatalok tanulói létét ragadták meg (Országos Kompetenciamérés; Timss & Pirls mérés; Csapó, 2015), de mindenképp csak az objektív élethelyzetükre koncentráltak. Az életmódra vonatkozó legtöbbje még a rendszervál-

¹ Jelen cikk a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

² Bauer, Szabó és Laki, 2001; Bauer és Szabó, 2005; Bauer és Szabó, 2009; Székely és Zotter, 2012; Székely, 2013a; Nagy és Székely, 2014; Nagy és Székely, 2015.

³ A lekérdezés a 15–29 éves magyarországi fiatalokra nézve korra, nemre, településtípusra, iskolai végzettségre és régióra reprezentatív mintán készült, személyes megkérdezéssel, CAPI (Computer Assisted Personal Interviewing) módszerrel (a 2012-es adatfelvételt megelőzően papíralapú lekérdezési technikát alkalmaztak) (Székely, 2013b). A válaszadók kigyűjtése rétegzett, valószínűségi mintavétellel történt. A kérdések tematikus felépítésűek voltak, kérdezőbiztosi értékelő-összegző kérdéseket is tartalmaztak. A longitudinális összevetést szolgálta, hogy az újabb kérdőívek – ugyan egyes részművek beemelése vagy elhagyása mellett, de – illeszkedtek a korábbi kérdésstruktúrákat megtartani.

tás előtről származik (Hunyady és Trencsényi, 1976; Gazsó, Pataki és Várhegyi, 1971; H. Sas, 1975).⁴ Bár a nagymintás ifjúságkutatások alapján is lehetséges az élethelyzet objektív leírására vállalkozni (ugyancsak példaképp: Bauer és mtsai, 2003; Nagy, 2014), ugyanakkor mód nyílik arra, hogy a problémaészlelés szubjektív jellegzetességeit is meg-
ragadjuk, s mindezt a kvantitatív adatfelvétel teremtette reprezentatív mintán.

A négy adatfelvétel során minden alkalommal volt kérdés a fiatalok legégetőbb problémáiról. Ugyanakkor az ifjúsági problématerkép más-más módon történő kezelése, a használt válaszelehetőségek különbözősége igen megnehezítette az idősoros elemzést. 2000-ben 18 ítemes, 2004-ben 20 ítemes, míg 2008-ban és 2012-ben 26 ítemes (utóbbi kettő itemsora tartalmilag is teljességében megegyezett) állt rendelkezésre. A probléma-típusok mennyiségi kezelhetősége indokolta, hogy a tartalmilag rokon területek össze-
vonásra kerüljenek. Ezáltal egy 12 lehetőséget magában foglaló problématerkép rajzol-
ható fel, melynek konceptualizálását az alábbi táblázat tartalmazza.

1. táblázat. A problémátípusok 12 problémakörbe való besorolása a négy kérdőív ere-
deti válaszelehetőségei nyomán (2000–2012)

	Ifjúság2000	Ifjúság2004	Ifjúság2008	Magyar Ifjúság 2012
Alkohol/dro- gok	5. kábítószer el- terjedése 6. alkoholizmus	1. alkohol terjedése 5. drogok, kábítószeres terjedése	1. alkohol terjedése 6. drogok, kábítószeres terjedése	1. alkohol terjedése 6. drogok, kábító- szerek terjedése
Anyagi ne- hézségek	3. pénztelenség, alacsony kere- setek 4. szegénység, létbizonytalan- ság 14. növek- vő társadalmi egyenlőtlensé- gek	12. létbi- zonytalan- ság 16. pénzte- lenség, sze- génység, el- szegényedés	18. létbizon- yaltalanság 22. pénzte- lenség, sze- génység, el- szegényedés	18. létbizonytalan- ság 22. pénztelenség, szegénység, elszegé- nyedés

⁴ A problémaészlelés kérdéskörét nagymintás, országos lefedettségű kutatások eddigiekben nem érin-
tették, így az ifjúságkutatások úttörőnek számítanak e téren. A téma már az első országos ifjúsági adatfelvé-
telben is szerepelt, éppen ezért fontosnak tartjuk, hogy a következő kutatás is hangsúlyt fektessen erre, és a
kérdés továbbra is longitudinálisan vizsgálható maradjon az ifjúsági területen. A fiatalok korosztályi problé-
matérképének felrajzolásával a generáció élethelyzetéről, preferenciáiról is képet kapunk. Ennek értelmezé-
se igen sok tudományterülettel összefügg, így a neveléstudomány számára sem elhanyagolható jelentőségű.

Családi háttér	11. a család vál-sága, a család- di értékek meg- rendülése 12. rossz családi körülmények	4. a család váltsága, hi- ánya 17. rossz családi kö- rülmények	5. a család váltsága, hiá- nya 23. rossz csa- ládi körülmé- nyek	5. a család váltsága, hiánya 23. rossz családi kö- rülmények
Morális prob- lémák	7. bűnözés 15. erkölcsi romlás 16. értéknélkü- liség	2. bűnözés 6. erkölcsi romlás	3. bűnözés 8. erkölcsi romlás 12. korrupció	3. bűnözés 8. erkölcsi romlás 12. korrupció
Életmód, kör- nyezet	n.a.	n.a.	7. egészségtel- len, mozgás- szegény élet- mód 13. környe- zet rossz álla- pota 14. közleke- dési nehéz- ségek	7. egészségtelen, mozgásszegény életmód 13. környezet rossz állapota 14. közlekedési ne- hézségek
Fiatalok ál- talanos rossz helyzete	n.a.	n.a.	9. fiatalok ált. rossz helyz.	9. fiatalok ált. rossz helyz.
Kapcsolati nehézségek	18. szórakozá- si, ismerkedési lehetőségek hi- ánya	18. szóra- kozási és is- merkedési lehetőségek hiánya 19. kortárs közösségi kapcsolatok visszaszoru- lása	2. baráti tár- saság hiánya 15. közösség hiánya 24. szórako- zási és ismer- kedési lehe- tőségek hiá- nya	2. baráti társaság hiánya 15. közösség hiánya 24. szórakozási és ismerkedési lehető- ségek hiánya

Kilátástalan-ság	9. kilátástalan jövő 17. céltalanság	3. céltalan-ság 9. kilátástalan, bizonytalan jövő	4. céltalan-ság, nem tudják, mit akarnak 11. kilátástalan, bizonytalan jövő	4. céltalanság, nem tudják, mit akarnak 11. kilátástalan, bizonytalan jövő
Lakásproblémák	2. lakáshelyzet megoldatlansága	11. lakás-problémák	17. lakás-problémák	17. lakásproblémák
Munkánélküliség	1. munkánélküliség	14. munkánélküliség, elhelyezkedési nehézségek	20. munkánélküliség, elhelyezkedési nehézségek	20. munkánélküliség, elhelyezkedési nehézségek
Műveltségbeli különbségek	8. kulturálatlanság, igénytelenség 10. tanulási különbségek beszűkülése 13. megfelelő iskolázottság, képzettség hiánya	8. iskolai problémák, tanulási nehézségek 10. kulturálatlanság, tudatlanság, igénytelenség 13. megfelelő iskola hiánya vagy elérhetetlensége	10. iskolai problémák, tanulási nehézségek 16. kulturálatlanság, tudatlanság, igénytelenség 19. megfelelő iskola hiánya vagy elérhetetlensége	10. iskolai problémák, tanulási nehézségek 16. kulturálatlanság, tudatlanság, igénytelenség 19. megfelelő iskola hiánya vagy elérhetetlensége
Önállótlan-ság	n.a.	7. függés a szülőktől 15. önálló egzisztencia, család megteremtése	21. önálló egzisztencia, család megteremtése 25. szülőktől való függés	21. önálló egzisztencia, család megteremtése 25. szülőktől való függés

Forrás: Az elemzett felmérések adataiból szerkesztve

A standard problématerkép megalkotását az eltérő kérdéstípusok is nehezítették. 2000-ben két országos ifjúsági problémára kérdeztek rá a kutatók, rangsor felállítása nélkül. 2004-ben már három probléma megjelölését várta el az erre vonatkozó kér-

Mind a négy adatfelvétel kérdése a fiatalok által országosan legégetőbbnek vélt ifjúsági problémák megnevezésére vonatkozott.

dés, mely az ezek közötti rangsorfelállítást is tartalmazta. 2008-ban szintén két országos ifjúsági probléma megnevezése került sorra, melyeknél az első és a második helyen számon tartott problémát kellett megjelölni (ez évben a településszintű ifjúsági problémákra is rákérdeztek, de ez a továbbiakban nem vizsgált terület). 2012-ben a 2008-as hasonló módszertan érvényesült, így szintén az első és második legégetőbbnek vélt ifjúsági problémát nevezték meg a fiatalok.

Köszönhetően a válaszok számbeli különbözőségeinek a legegyszerűbb egységesítési formát választottuk, így tehát a(z első) két válaszlehetőség

megtartása mellett döntöttünk. Emellett a rangsorolás hiánya és megléte is eltérést mutatott, ráadásul az esetleges súlyozási értékek megállapítása is nehézkes lett volna. Nem tudhatjuk, hogy a válaszadók fejében milyen mértékű különbség áll fenn a megnevezett két probléma között. Ennek értelmében a súlyozás alkalmazását is elvetettük, a problématerkép megalkotásánál pedig azt vettük figyelembe, hogy a 12 problémakör közül melyeket említették a megkérdezettek legalább egyszer a kérdésre adott két válaszban.

A kérdéskör és egyúttal az általunk készített elemzés további értelmezésekor nem szabad figyelmen kívül hagynunk egy további módszertani aspektust sem. Mind a négy adatfelvétel kérdése a fiatalok által országosan legégetőbbnek vélt ifjúsági problémák megnevezésére vonatkozott. E kérdésfeltevésnél azonban a szerkesztők nem számoltak a szubjektív nézőpont domináns súlyával. Hiszen a fiatalok döntő többsége nem objektív mércék alapján határozta (vagy határozná) meg az országos ifjúsági problémákat, hanem saját élethelyzetükből, foglalkozásukból indult (vagy indulna) ki. Példának okáért vélhetően egy szociológus hallgató (mely az eredeti kutatói várakozások egyik leginkább kedvező esetének minősül) jóval másabb problématerképet rajzolt fel, mint egy szakképzetlen álláskereső fiatal. Mivel az előbbi esetében feltételezhetően nagyobb az objektivitás súlya, azaz sokkal inkább az általa ismert társadalmi indikátorok befolyásolták a problémák megnevezését, mint az utóbbinál, aki inkább saját boldogulásának gátjait, életviteli nehézségeit vetíti e kérdésre adott válaszaiba. Ennek nyomán a következő (2016-ban esedékes) adatfelvétel kérdőív-szerkesztésekor javasoljuk a szubjektív dimenzió szem előtt tartását, egyúttal a kérdés átfogalmazását: az országos szintű problémaészlelés helyett az egyéni élethelyzetben tapasztalt égető problémákra kérdezzenek rá.

Longitudinális áttekintés

Az első nagymintás, országos ifjúságkutatás az *Ifjúság2000* (Szabó, Bauer és Laki, 2001) eredményei alapján elmondható, hogy az ezredforduló környékén a fiatal korosztály által észlelt legmarkánsabb ifjúsági problémák egzisztenciális nehézségekhez kötőd-

tek (2. táblázat). Elsősorban az anyagi gondokat, a munkanélküliséget és a lakásproblémákat vélték jelentősnek a fiatalok. Legkevésbé a kapcsolatépítési és -ápolási nehézségek bizonyultak jelentősnek a szemükben, a családi környezetben tapasztalt gondok sem tekinthetők markánsnak, e problémakört mindössze minden tizenkettedik fiatal emelte ki. A 2000-ben készült adatfelvétel eredményei nyomán azonban azt is összegezhetjük, hogy az egzisztenciális boldogulás nehézségei mellett a deviáns, morálisan problémás magatartásformák terjedése miatti aggodalom is jelentős volt a fiatalok körében. Ez főként a drog- és alkoholfogyasztásra volt igaz, de az erkölcstelen, morálisan kifogásolható, részben büntetendő viselkedések is megjelentek ezek között. A műveltségbeli problémák is sokak számára tűntek megoldásra várónak, ahogyan az életben való boldogulás szubjektív megítélése, azaz a kilátástalan jövőkép is számon tartott ifjúsági probléma volt a korosztály körében.

A következő, 2004-ben készült ifjúságkutatás az *Ifjúság2004* (Szabó és Bauer, 2005) adatai nyomán a problématérkép elmozdulást mutatott. Az alkohol- és drogfogyasztás szerepelt első helyen a legégetőbb ifjúsági problémák rangsorában. A korosztály fele vélte úgy, hogy e tudatmódosítók és az általuk keltett függőség aggasztó méreteket öltött a fiatal korosztály esetében. A 15–29 év közöttiek az alkohol- és drogfogyasztás után a kilátástalanságot ítélték a második legmarkánsabb ifjúságot érintő problémának. Harmadik helyen azonban szintén a devianciákhoz kötődő problémák álltak, hiszen a morálisan problémás magatartásformák (bűnözés, erkölcsi romlás stb.) végeztek ezen a helyen. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy bár hátrébb sorolódtak, a 2004-es adatfelvétel alkalmával is elől végeztek a rangsorban az egzisztenciális gondok, úgymint az anyagi nehézségek és a munkanélküliség, valamint a lakásproblémák is. A fiatalok véleménye alapján összegezhető azonban, hogy legkevésbé a kapcsolatépítés bizonyult jelentős ifjúsági problémának a 2004-es adatfelvétel alkalmával, miként a szülőktől való függetlenedés is a legkevésbé égető problémák közé sorolódott.

Az *Ifjúság2008* (Szabó és Bauer, 2009) adataira is jellemző volt a korábbi adatfelvételi eredményeknél már tapasztalt kettősség. Eszerint a legjelentősebb ifjúsági problémák két terület körül csoportosultak az érintett korosztály vélekedésében. Ez egyrészt az egyéni boldogulás egzisztenciális korlátait jelentette (anyagi gondok, munkanélküliség) és az ehhez szorosan kapcsolható lelki-emocionális bizonytalanságot (kilátástalanság, céltalanság), másrészt az alkohol- és drogfogyasztást, valamint az erkölcsi normák betartásának a hiányát. A kérdőívben újonnan bekerült problématípusok azonban nem kaptak kiemelt szerepet a korosztály fejében kialakult ifjúsági problématérképen. A rangsor sereghajtói között találjuk mind az ifjúsági életmódhoz, mind a fizikai környezethez (természet, közlekedés), mind a fiatalok általános rossz helyzetéhez köthető problémakö-

Legkevésbé a kapcsolatépítési és -ápolási nehézségek bizonyultak jelentősnek a szemükben, a családi környezetben tapasztalt gondok sem tekinthetők markánsnak.

röket. Emellett a műveltségbeli különbségek, a családi háttér, valamint az önállótlanág is kisebb súllyal bírtak a fiatalok problémaészlelésében.

A legutóbbi ifjúsági adatfelvétel, a *Magyar Ifjúság 2012* (Székely és Zotter, 2012; Székely, 2013; Nagy és Székely, 2014; Nagy és Székely, 2015) problémamarangora nagyban hasonlít a 2008-ban rögzített képhez. A fiatalok szemében továbbra is markáns és kezelendő konfliktuspontként jelentkezett az anyagi bizonytalanság, a társadalmi különbségek, a munkanélküliség, valamint a szegénység. A rangsor első három helyét egyértelműen az egzisztenciális nehézségekhez kötődő problémakörök fedték le. Ugyanakkor – ahogyan az a korábbi adatfelvételek eredményeiből is nyilvánvalóvá vált – az erkölcsileg kifogásolható viselkedési formák, az alkohol- és drogfogyasztás továbbra is az égető ifjúsági problémák közé sorolandóak. A korosztály problématerképén legkisebb súllyal a kapcsolati nehézségek, a szülőktől való leváláshoz, valamint az életmódhoz és a fizikai környezethez kapcsolódó aggodalmak bírtak a legutóbbi adatfelvétel alkalmával.

2. táblázat. Ifjúsági problémamarangsorok 2000–2012 között

	Ifjúság2000	Ifjúság2004	Ifjúság2008	Magyar Ifjúság 2012
1.	Anyagi nehézségek	Alkohol/drogok	Anyagi nehézségek	Kilátástalanság
2.	Munkanélküliség	Kilátástalanság	Munkanélküliség	Anyagi nehézségek
3.	Lakásproblémák	Morális problémák	Kilátástalanság	Munkanélküliség
4.	Alkohol/drogok	Anyagi nehézségek	Morális problémák	Morális problémák
5.	Műveltségbeli különbségek	Munkanélküliség	Alkohol/drogok	Alkohol/drogok
6.	Kilátástalanság	Lakásproblémák	Lakásproblémák	A fiatalok általános rossz helyzete
7.	Morális problémák	Családi háttér	Műveltségbeli problémák	Műveltségbeli különbségek
8.	Családi háttér	Műveltségbeli különbségek	Családi háttér	Családi háttér
9.	Kapcsolati nehézségek	Önállótlanág	Önállótlanág	Lakásproblémák
10.	-	Kapcsolati nehézségek	A fiatalok általános rossz helyzete	Önállótlanág

11.	-	-	Életmód, környezet	Kapcsolati nehézségek
12.	-	-	Kapcsolati nehézségek	Életmód, környezet

Forrás: Az elemzett felmérések adataiból szerkesztve

Problématípusok és súlyuk időbeli alakulása

Mint azt a problémák rangsoránál már láthattuk, a legégetőbb ifjúsági problémák első sorban három markáns területet körvonalaznak. Ez egyrészt az egzisztenciális nehézségeket, másrészt a morális gondokat, a deviáns magatartásformákat, harmadrészt az alkohol-, drogfogyasztást foglalja magába. A következőkben áttekintjük, hogyan alakult e három nagyobb problémacsoport megítélése a négy adatfelvétel során, majd a további problémakörök súlyának hosszú távú alakulását is szemügyre vesszük.

Az egzisztenciális problémákat vizsgálva leginkább szembetűnő jelenség, hogy míg a 2000–2008 közötti időszakban a fiatalok főként a konkrét anyagi vagy elhelyezkedési nehézségeket ítélték előrébb valónak, addig 2012-ben ennek az aspektusnak már inkább a lelki-emocionális töltetű, kevésbé objektíválható formáját, azaz a kilátástalanságot találták kiemelkedőnek (3. táblázat). Ez utóbbit nem csupán az egzisztenciális nehézségek között rangsorolták első helyre, hanem a teljes problématérkép szerint is e probléma kelt legtöbbekben aggodalmat az ifjúsági korosztály helyzetét szemlélve. 2000-ben mindössze a korosztály tizede, 2004-ben és 2008-ban harmaduk, 2012-re közel felük vélte a kilátástalanságot a legégetőbb ifjúsági problémának.

Az anyagi nehézségeket 2000-ben tartották a legnagyobb arányban jelentős ifjúsági problémának, 2004-ben a korosztály már jóval kisebb aránya vélekedett így. 2008 óta azonban valamelyes stagnálást láthatunk e kérdésben, eszerint tízből négy fiatal vélte úgy, hogy a társadalmi különbségek és az egzisztenciális bizonytalanság orvoslásra váró, komoly ifjúsági probléma. A munkanélküliség az előbb említett problématípushoz hasonlóan 2000-ben bizonyult legnagyobb arányban kiemelkedő ifjúsági problémának. 2004-ben e problémánál is jelentős csökkenést láthattunk, ám 2008-ra már kétszer jelentősebb lett a munkanélküliség súlya az ifjúsági problémarangsorban.⁵ 2012-ben ez az arány mérséklődött, minden negyedik fiatal érezte, hogy az elhelyezkedési nehézségek-ből adódó állástalanság megkerülhetetlen korosztályi nehézség. A lakásproblémák súlya 2000-ben még nagyon markánsnak bizonyult, ám ennek relevanciája sokat mérséklődött azóta: 2012-ben mindössze a korosztály 6 százaléka tekintett e problématípusra égetőként.

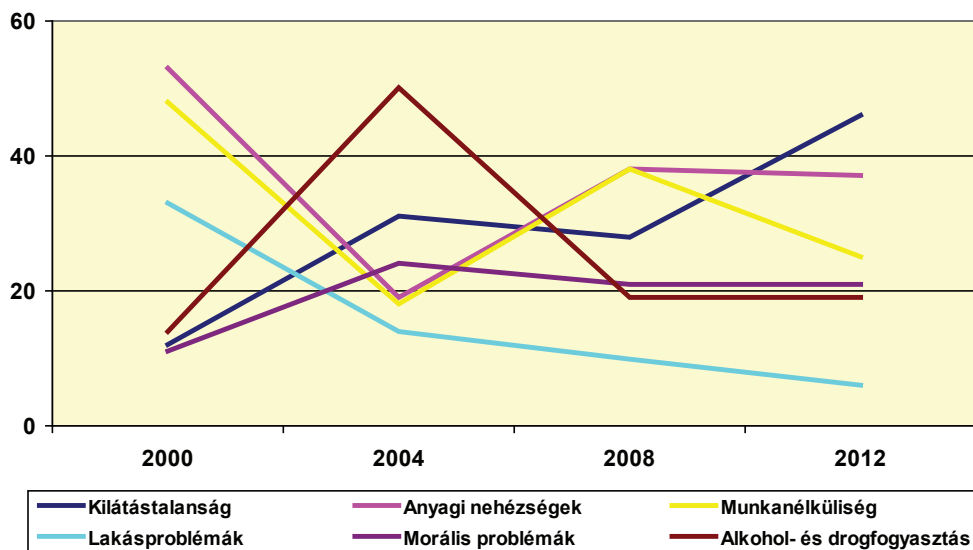
⁵ A 2008-ban jelentkező kiugrás párhuzamot mutat az országos munkanélküliségi ráta időbeli alakulásával is. 2000-ben és 2004-ben 6–6 százalék, 2008-ban azonban már 8, 2012-re pedig 11 százalék lett a munkanélküliek aránya. Ebből az ifjúsági (15–24 évesek) munkanélküliség 2000-ben még csak 13, 2004-ben 16, azonban 2008-ban már 20 százalékot tett ki, mely arányszám 2012-re különösen megemelkedett: a munkanélküliek között 28 százalék volt a fiatalok aránya.

3. táblázat. A legjelentősebbnek vélt ifjúsági problémátípusok súlyának alakulása 2000–2012 között (százalékos megoszlás)

	2000 (N=7756)	2004 (N=7958)	2008 (N=7723)	2012 (N=7986)
Kilátástalanság	12	31	28	46
Anyagi nehézségek	53	19	38	37
Munkanélküliség	48	18	38	25
Lakásproblémák	33	14	10	6
Morális problémák	11	24	21	21
Alkohol- és drogfogyasztás	14	50	19	19

Forrás: Az elemzett felmérések adataiból szerkesztve

Összefoglalva tehát: miközben az eltelt 12 év alatt az objektív jellegű egzisztenciális problémák (úgy mint a munkanélküliség, a lakásproblémák, az anyagi gondok) a fiatalok szemében egyre kevésbé jelentettek komoly kockázatot, addig a szubjektív jellegű egzisztenciális instabilitás (úgy mint a céltalan, kilátástalan jövőkép) egyre markánsabb égető ifjúsági problémaként körvonalazódott (1. ábra).

1. ábra. A legjelentősebbnek vélt ifjúsági problémátípusok súlyának alakulása 2000–2012 között (százalékos megoszlás; $N_{2000} = 7756$, $N_{2004} = 7958$, $N_{2008} = 7723$, $N_{2012} = 7986$)

Forrás: Az elemzett felmérések adataiból szerkesztve

A négy adatfelvétel problémarangsorát tekintve azt láthatjuk, hogy egyedül 2004-ben bontották meg az egzisztenciális nehézségek kiemelkedő pozícióját a morális gondok, valamint a drog- és alkoholfogyasztás mint ifjúsági problémák (3. táblázat; 1. ábra). Ebben az évben e problémátípusoknak nemcsak a pozícióját, de százalékos megoszlását is kiugrónak tekinthetjük. Ezt megelőzően a morálisan kifogásolható magatartásformákat a fiatalok tizede tekintette az ifjúság legégetőbb problémájának, az alkohol- és drogfogyasztást, valamint azok elterjedését pedig hetedik. 2008-ban és 2012-ben azonban e téren is stagnálást regisztrálhattunk, a 15-29 éves korosztály ötöde tartotta kiemelkedően aggasztónak a fiatalok körében elterjedő alkohol- és drogfogyasztást, valamint ugyanennyien voltak azok, akik a morálisan megkérdőjelezhető magatartásformákat vélték égető problémának.

A többi problémátípus esetében már kevésbé találunk ilyen markáns változásokat, ahogyan ezek korábbi problémakörökhöz viszonyított súlya is jóval kisebb (4. táblázat). A fiatalok általános rossz pozícióját mindössze két évben tartalmazta az adatfelvétel mint lehetséges ifjúsági problémát, melyet 2012-ben minden tizedik fiatal említett a legégetőbb ifjúsági problémák között. A fiatalok kortársaik körében tapasztalt műveltségbeli különbségeinek súlya csökkenést mutat, 2000-ben még a 15-29 évesek hetede, 2012-ben mindössze 8 százaléka (tizenkettede) vélte e problémátípust a legjelentősebbnek. A fiatalok közvetlen környezetében tapasztalt családi problémák észlelése nagyjából állandóságot mutat, ezek súlya kevésbé változott az évek során. A szülőktől való függetlenedést egyre kevesebben élték meg problémaként, ez vélhetően annak is köszönhető, hogy a mindennapokban és a köznyelvben is egyre ismertebb, egyre gyakoribb a lassabb leválás és önállósodás jelensége, azaz az elhúzódozó kamaszkor, a hosszabb fiatal felnőttkori életszakasz (posztadoleszcencia). Ezeken túl a kapcsolatépítési nehézségek, valamint az életmódbeli és a fizikai környezethez kötődő gondok csupán a korosztály töredékének szemében jelentkeztek égető ifjúsági problémaként.

4. táblázat. További problémátípusok súlyának alakulása 2000–2012 között (százalékos megoszlás)

	2000 (N=7756)	2004 (N=7958)	2008 (N=7723)	2012 (N=7986)
A fiatalok általános rossz helyzete	n.a.	n.a.	6	11
Műveltségbeli különbségek	14	11	9	8
Családi háttér	8	13	8	8
Önállótlanág	n.a.	6	7	3
Kapcsolati nehézségek	1	1	4	3
Életmód, környezet	n.a.	n.a.	5	3

Forrás: Az elemzett felmérések adataiból szerkesztve

Az alkohol- és a drogfogyasztás ifjúsági problémaként való észlelése fordított arányosságot mutat az iskolai végzettséggel.

A kilátástalanság problémáját tekintve a legalább érettségivel rendelkező fiatalok sokkal borúsabban látták (mind a négy adatfelvétel idején) e szempontból az ifjúság helyzetét, mint alacsonyabb végzettségű kortársaik. Az anyagi nehézségek tekintetében azonban éppen fordított a helyzet: első sorban az alacsony iskolai végzettségű (maximum szakmát szerzett) fiatalok észlelték ezt markánsabb korosztályi problémaként. Ugyanakkor azt is láthattuk, hogy ennél a problémátípusnál már árnyaltabb volt a helyzet 2008-ban és 2012-ben is. Hiszen előbbi esetén a szakmunkások mellett a szakképzettséget szerzett fiatalok tekintenek a legnagyobb arányban égető ifjúsági problémaként az anyagi boldogulás nehézségeire. Míg 2012-ben azt tapasztalhattuk, hogy az e probléma kapcsán legkevésbé aggodalmaskodó csoportot a maximum nyolc általános iskolai végzettséggel rendelkezők alkotják, a szakmunkások azok, akik a leginkább aggód-
nak emiatt.

Az alkohol- és a drogfogyasztás ifjúsági problémaként való észlelése fordított arányosságot mutat az iskolai végzettséggel. Minél magasabb végzettséggel rendelkezik egy fiatal, annál kisebb az esélye annak, hogy a drogok és az alkoholfogyasztás terjedésében komoly ifjúsági problémát lát. Miközben a műveltségbeli különbségek és a családi háttér okozta nehézségeket többnyire éppen a magasabb iskolai végzettségűek vélték jelentősebb korosztályi problémának, szemben alacsonyabb végzettségű társaikkal. Azonban azt is látni kell, hogy e két problémakör esetében a legfeljebb nyolc általános iskolát végzett fiatalok attitűdje – különösen 2000-ben, 2004-ben és 2008-ban – nagyban hasonlított a felsőfokú végzettségűek látásmódjára.

A morális problémák jelentőségének megítélése kapcsán mindössze két vizsgált évben (2000, 2004) találtunk szignifikáns összefüggést az iskolai végzettséggel. Míg 2000-ben elsősorban a diplomások, addig 2004-ben főként az alacsony iskolai végzettségű fiatalok aggódtak az ilyen jellegű ifjúsági problémák miatt.

A munkanélküliség és a lakásproblémák súlyozása nagy varianciát mutat a négy adatfelvételt tekintve. 2000-ben a munkanélküliséget főként az alacsony iskolai végzettségűek, míg a lakáshoz jutás nehézségeit elsősorban a felsőfokú végzettséggel rendelkezők vélték aggasztó ifjúsági problémának. 2004-ben azonban a helyzet éppen megfordult: a szakmunkások vélték leginkább súlyosnak a lakásproblémákat, míg a diplomások a munkanélküliséget illetően vélekedtek hasonlóan. 2008-ban a lakhatási gondokat elsősorban a szakmunkások és az érettségizettek vélték korosztályuk szempontjából égetőnek, míg az elhelyezkedési nehézségeket főként a szakmunkások és a szakképesítést szerzett fiatalok találták leginkább súlyosnak. A legutóbbi, 2012-ben készült adatfelvétel eredményei azonban a problémaészlelés és az iskolai végzettség között nem mutatnak szignifikáns összefüggést.

A migrációs potenciál hatása

Megvizsgáltuk a migrációs szándék hatását is, azokat a fiatalokat tekintve migrációs potenciállal rendelkezőknek, akik említették, hogy akár tanulás, akár munkavállalás céljából az adatfelvétel idején már tervezték az országelhagyást. Az objektívnek tekinthető egzisztenciális problémák (anyagi gondok, munkanélküliség, lakásproblémák) súlyozása és a migrációs szándék közötti szignifikáns kapcsolat hosszú távú érvényesülése nem egyértelmű. 2000-ben a 15-29 éves fiatalok 7 (N = 5290), 2004-ben 42 (N = 7362), 2008-ban 31 (N = 7585), 2012-ben 38 százaléka (N = 6878) tervezte a külföldi tanulás vagy munkavállalás miatti hosszabb-rövidebb ideig tartó migrációt. Két kimenet körvonalazódott a négy adatfelvétel eredményeiből. Az egyik szerint erős szignifikáns kapcsolat áll fenn a két változó között: az egzisztenciális gondok különösen az elvándorlást nem tervezők körében tűntek inkább jelentős korosztályi problémának. Ezt láthattuk az anyagi nehézségek esetén 2004-ben és 2008-ban, a munkanélküliség és a lakásproblémák esetén 2000 és 2008 között, míg a másik esetben nem találunk mérhető kapcsolatot a migrációs szándék és az egzisztenciális problémaérzékelés között. Ezt tapasztalhattuk az anyagi gondoknál 2000-ben és 2012-ben, míg a lakásproblémák és a munkanélküliség esetében 2012-ben.

Ezzel szemben az érzelmi-lelki egzisztenciális nehézségeket megragadó kilátástalanság miatti aggodalom inkább a migrációt tervező fiatalok körében volt jellemzőbb. Ez az állítás 2008-ra és 2012-re volt igaz, mivel az első két adatfelvétel eredményei nem mutattak szignifikáns kapcsolatot a változók között. Eszerint tehát: az utóbbi két adatfelvétel eredményei alapján kijelenthető, hogy a kivándorlást hosszabb-rövidebb időre tervezők kevésbé vélik súlyosnak az egyéni boldogulás objektív nehézségeit (anyagi gondok, munkanélküliség, lakásproblémák), miközben annak szubjektív problémáit (kilátástalanság, céltalanság) annál inkább, szemben a kivándorlást nem tervező kortársaik vélekedésével.

Az alkoholfogyasztás és a drogok terjedése a migrációt tervező fiatalok körében jelentkező égetőbb problémaként (csak 2004-2012 között, 2000-ben nincs szignifikáns kapcsolat), szemben az elvándorlást nem tervező fiatalok táborával. Emellett a műveltségbeli különbségekből eredő problémákat is a migrációs potenciállal rendelkező fiatalok tartották inkább égető korosztályi problémának, míg az országelhagyást nem tervező fiatalok kevésbé vélték égetőnek ezt a nehézséget. Ezzel az összefüggéssel 2000 és 2008 között találkozhattunk, 2012-ben már nem állt fenn szignifikáns kapcsolat a migrációs szándék és a műveltségbeli különbségekből adódó nehézségek problémaként való észlelése között.

A morálisan kifogásolható cselekvési formák elterjedése nem mutat szignifikáns összefüggést a migrációs potenciállal. A kivételt egyedül 2008-ban

Ezzel szemben az érzelmi-lelki egzisztenciális nehézségeket megragadó kilátástalanság miatti aggodalom inkább a migrációt tervező fiatalok körében volt jellemzőbb.

találtuk, mely adatfelvétel alkalmával egy kisebb erősségű kapcsolat fedezhető fel a két változó között: a migrálni vágyó fiatalok körében magasabb a morális problémákat súlyosnak ítézők aránya, mint a migrációt nem tervezők csoportjában.

Összegzés

Az EU tagállamait tekintve a fiatal korosztály számára – kortársak és idősebbek szemében egyaránt – az egzisztenciális boldogulás jelent nagy kihívást napjainkban. Ugyan a magyarországihoz hasonló problémaészlelést vizsgáló kutatás nem lelhető fel nemzetközi szinten, így direkt összehasonlításra nincs lehetőség, ám az Unió országaira vonatkozó Eurobarometer kutatások (legfrissebbek: *Eurobarometer*, 2014a, 2014b, 2015) egyes kérdései segítik e témakör indirekt vizsgálatát.

Az Unió (aktívkorú) állampolgárainak több mint fele (56 százalék) véli úgy, hogy a fiatalok helyzete napjainkban nehezebb, mint korábban (*Eurobarometer*, 2014b). Még a 15–24 évesek körét tekintve is tízből négyen (44 százalék) osztják azt a véleményt, mely szerint az idősebb generációk számára a fiatalkori boldogulás könnyebb feladat volt, mint manapság. A mai fiatalok helyzetét Görögországban, Cipruson és Belgiumban vélik a legnehezebbnek, ezzel szemben Portugáliában, Máltán és Horvátországban találkozzunk legnagyobb arányban az e téren pozitívan vélekedőkkel.

Az Unió tagállamiban élő fiatalok negyede (24 százalék) véli úgy, hogy tanulmányai végeztével nem fog tudni állást találni (*Eurobarometer*, 2014a). Ennek legfőbb okaként a hosszú távú stabilitást jelentő munkahely megtalálásának nehézségét jelölték meg (a 15–30 éves fiatalok 31 százaléka véli így). Mindössze minden ötödik (19 százalék) fiatal mondhatja el magáról az EU-ban, hogy nincsenek aggodalmi elhelyezkedési kilátásait tekintve. Az országok összevetésében az e téren legoptimistábbnak Csehország, Luxemburg, Ausztria fiataljai számítanak, míg a leginkább borúlátóak a görög, spanyol és ciprusi fiatalok.

A 2015 tavaszán készült Eurobarometer jelentés eredményei arról árulkodnak, hogy a munkanélküliség kezelése szinte az össze uniós tagállam esetében a legjelentősebb probléma. A tagállamok állampolgárainak 42 százaléka véli a munkanélküliséget saját országa leginkább rendezésre, megoldásra váró ügyének (*Eurobarometer*, 2015). E szempontból a spanyolok, a ciprusiak és a franciák tekinthetők a leginkább érintettnek: esetükben az aktívkorú lakosságot tekintve tízből hatan-heten említik a munkanélküliséget a legrelevánsabb problémaként. Ezzel szemben a németek, a dánok, a britek, illetve az észtek azok, akik a munkanélküliség súlyát a legkisebbre értékelik. Az elhelyezkedési nehézségek mellett a bevándorlás (az uniós állampolgárok 23 százaléka említette), az adott ország gazdasági helyzete (21 százalék), az egészségügyi és szociális helyzet (18 százalék), valamint a növekvő infláció (14 százalék) szerepel az uniós állampolgárok véleménye alapján felállítható rangsor élén.

Az elemzésből látható (1. ábra), hogy Magyarországon 2012-re viszont a kilátástalanság vette át a legerősebb ifjúsági probléma megtisztelőnek egyáltalán nem nevezhető

címét. Sőt némi megingással, de 2000 óta folyamatosan nő ez az összetevő, mára a fiatalok csaknem fele nevezve meg azt problémaként. Leggyakrabban a városi, 19 évnél idősebb és a legalább érettségizett fiatalok körében merült fel a probléma.

Összefüggést találtunk a szubjektív egzisztenciális problémák, konkrétan a kilátástalanság érzete és a migrációs potenciál között. Ennek alapján azt mondhatjuk, hogy nem elsősorban az objektív nehézségek (anyagiak, lakás, munka stb.), hanem ez előbbi (céltalanság, kilátástalanság) vezérli a kivándorlási szándékot. Az utóbbi két adatfelvétel alkalmával ugyanis a kilátástalanság égető ifjúsági problémaként való kategorizálása vagy annak hiánya befolyással van a migrációs potenciálra. 2008-ban a kilátástalanságot a legégetőbb ifjúsági problémák közé sorolók 33, míg az e problémátípust nem említők 29 százaléka tervezte elhagyni az országot (országos szinten: 31 százalék). 2012-ben a kilátástalan, céltalan ifjúsági jövőkép miatt aggódó fiatalok 41, míg az e szempontból aggodalmat nem mutatók 37 százaléka tervezte a külföldi migrációt (országos szinten: 38 százalék).

Ugyanez fordítva is igaz: a külföldi migrációt tervező fiatalok körében jellemzőbb a kilátástalanság markáns korosztályi problémaként való észlelése, mint az ország elhagyását nem tervező fiatalok között. Azaz az ifjúság körében tapasztalható kilátástalanság, céltalanság súlyosságának észlelésére hatással van a migrációs szándék megléte vagy annak hiánya.

Kijelenthető tehát, hogy a kilátástalanság (mint szubjektív egzisztenciális probléma) hatással volt/van a fiatalok migrációs hajlandóságára, azaz egyik motivációjává vált/válhat a kivándorlásnak, és mint tudjuk, a fiatalok amúgy is a legmobilizálhatóbb, a migrációra leginkább hajlamos társadalmi csoport.

Adatbázisok

Ifjúság2000 ifjúságkutatás adatbázis
Ifjúság2004 ifjúságkutatás adatbázisa
Ifjúság2008 ifjúságkutatás adatbázisa
Magyar Ifjúság 2012 ifjúságkutatás adatbázisa

Irodalom

Bauer Béla, Máder Miklós, Nemeskéri István és Szabó Andrea. (2003): Ifjúsági rétegek az ezredfordulón. *Új Ifjúsági Szemle*. 1. 1. 111–130.
Csapó Benő (2015): A PISA hatása a neveléstudomány fejlődésére. *Educatio*. 2.
Eurobarometer (2014a): *European Youth*. Flash EB408.
http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_408_en.pdf (Leöltés ideje: 2015.04.24.)
Eurobarometer (2014b): *Future of Europe. Special Survey*. EB81.1 (413).
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_413_en.pdf (Letöltés ideje: 2015.12.16.)

- Eurobarometer (2015): *Standard Eurobarometer 83*. (Spring 2015). http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb83/eb83_first_en.pdf (Letöltés ideje: 2015.12.16.)
- Farkas Endre (1994): *Gyerekcigány – pedagógiai tanulmányok*. Inter-Es Kiadó, Budapest.
- Gazsó Ferenc, Pataki Ferenc és Várhegyi György (1971): *Diákéletmód Budapesten*. Gondolat, Budapest.
- Géczi János (2015): *Vadnarancsok I-II.*, Athenaeum, Budapest.
- H. Sas Judit (1975): „Egy napom tíz év múlva” Fiatalok elképzelései jövő életükről – és a jelen valóság. *Társadalmi Szemle*. 2.
- Hunyady Györgyné és Trencsényi László (1980): *Úttörőcsapatok a mérlegen*: Szűcs Istvánné (szerk.), ILV, Ságvári Endre Könyvszerkesztőség, Budapest.
- International Association for the Evaluation of Educational Achievement (2011): *Timss&Pirls tanulói és szülői kérdőívei*
- Karácsony Sándor (1943): *A csucsa front – egy tanár és egy osztály története*. Exodus, Budapest.
- Karácsony Sándor (1999): *A 8 éves háború*, NIS kiadó, Kolozsvár.
- Lóránd Ferenc (1976): *A kertész utcaiak (Iskolám története)*. Magvető Könyvkiadó, Budapest.
- Mészáros György (2003): Techno-house szubkultúra és iskolai nevelés. *Iskolakultúra* 9.
- Nagy Ádám és Székely Levente (2014): *Másodkézből*. Magyar Ifjúság 2012, ISZT Alapítvány-Kutatópont, Budapest.
- Nagy Ádám és Székely Levente (2015): *Harmadrészt*. Magyar Ifjúság 2012, ISZT Alapítvány, Budapest
- Nagy Ádám: Ifjúsági rétegek – 2012, in. (2014): *Másodkézből, Magyar Ifjúság 2012*. ISZT Alapítvány-Kutatópont, Budapest.
- Nemes Péter (1984): *Ismerkedés a csövesek világával*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Szabó Andrea és Bauer Béla (szerk.) (2005): *Ifjúság 2004. Gyorsjelentés*. Mobilitás Ifjúságkutató Iroda, Budapest.
- Szabó Andrea és Bauer Béla (szerk.) (2009): *Ifjúság 2008. Gyorsjelentés*. Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet, Budapest.
- Szabó Andrea, Bauer Béla és Laki László (2001): *Ifjúság 2000. Tanulmányok*. Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest.
- Szapu Magda (2002): *A zűrkorszak gyermekei: mai ifjúsági csoportkultúrák*. Századvég, Budapest.
- Székely Levente és Zotter Judit (szerk.) (2012): *Magyar Ifjúság 2012. 10 kérdés az ifjúságról*. Kutatópont, Budapest.
- Székely Levente (szerk.) (2013a): *Magyar Ifjúság 2012 – Tanulmánykötet*. Kutatópont, Budapest.
- Székely Levente (2013b): Módszertani jegyzet. In Székely Levente (2013): *Magyar Ifjúság 2012 – Tanulmánykötet*. Kutatópont, Budapest.